

B.e.öñki 53-nji ýylda geçirilen türk gurultaýy

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

B.e.öñki 53-nji ýylda geçirilen türk gurultaýy M.Ö. 53 YILINDA YAPILAN TÜRK KURULTAYI

Üç büyük kıta üzerinde yaklaşık üç bin yıldan beri mevcudiyetini günümüze kadar devam ettirerek ayakta kalmasını bilen Türk milleti, şanlı mazisinde birçok devlet kurmuş ve sayısız adil, cesur ve bilge devlet adamları yetiştirmiştir. Tarih sayfaları, bu Türk devlet adamı ve hükümdarlarının önce kendi ülkelerini, sonra da dünyayı töre hükümlerine göre yönetme ülküsünün mücadelesi için yapılan icraatlarıyla doludur.

Tarihî kaynaklara göre, ne zaman kurulduğu bilinmeyen ancak kesin tarihi M.Ö. IV. asırdan itibaren takip etmek mümkün olan Asya Hun İmparatorluğu, yazılı kaynaklara göre Türk devletler zincirinin ilk halkası olarak kabul edilmektedir. Bu Türk devletinin ilk hükümdarı da T'u-man'dır. T'uman'dan sonra M.Ö. 209 tarihinde Mete (Motun) tahta çıkmıştır. Devlet teşkilâtını ve ordu düzenini yeniden oluşturmuştur. Hunları büyük bir devlet hâline getirdikten sonra M.Ö. 174'te ölmüş yerine oğlu Ki-ok, bundan sonra Hun tahtına oğlu Chün-ch'en (Kün-çin) geçmiştir. Bu dönemde ülke zayıflamış, Çin, Hun devletini yıkmaya yönelik olumsuz propagandayı hızlandırmıştır. Böylece Hunlar hızla çökmeye yüz tutmuşlardır.

M.Ö. 56 yılında yalnızca Türk ve Asya tarihi için değil, belki de bütün dünya tarihi için de ağırlık taşıyan büyük hâdiselerin eşiğine gelinmişti. M.Ö. 60 yılında Hun hakanı ölünce oğulları önce tahttan uzaklaştırılmışsa da, bir müddet sonra taht, ölen hakanın küçük oğlu Ho-Han-yeh Hana kalmıştı. Çıkan karışıklıklar sırasında büyük kardeşi Çi-çi (Chih Chih, Küçük Yabgu bkz. Saadettin Gömeç, Türk Tarihinin Kahramanları 2) Han, rütbe ve unvanlarını kaybetti. Hakan, ağabeysine Sol

Bilge eligliği (prensliği) makamını verdi. Fakat bir süre sonra Çi-çi kendisini Tanhu (Shanyü-Hakan) ilân ederek, kardeşine saldırdı. Ho-Hon-yeh yenilince askerlerini alarak kaçtı.

Ho-han-yeh, ağabeyisi Çi-çi tarafından yenilince, bütün gücü ile çevresini kaybetti. Anlaşıldığına göre Ho-Han-yeh kardeşine yenilince, bazı Hun prensleri ona, “Çine bağlanmasını” öğütlemişlerdi. Bunun üzerine Ho-Han-yeh, devletin ileri gelenlerini toplamış ve onların görüşünü öğrenmek istemiştir. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel’e göre “Hun büyüklerinin Ho-han-yeh’e verdikleri cevap, yalnızca Hun tarihinin ve bütün Türk tarihi ile dünya tarihinin de, en büyük ibret vesikasından biridir”. Vesika Hun Türklerinin devlet ve millet anlayışlarını gösteren çok önemli bir metindir. Ho-han-yeh’in aldığı cevap çok sert olmuştur. Bu cevap bugünkü Türk âlemi için de büyük bir değer taşımaktadır. Kurultayda konuşulan sözler, Türk kavmi ile Türk tarihini yücelten, ana prensipler ve düşüncelerdir.

“Hun hakanı Ho-han-yeh (büyük kardeşi Çi-çi) tarafından yenilince, kendi çevresinde bulunan bir Hun prensi, Hakana Çin’e bağlanmasını öğütledi. Çin sarayına giderek, ziyaret etmesini ve onlara hizmet ederek, yardım dilenmesini, Hunların ancak böylece rahata kavuşabileceklerini söyledi.

Bunun üzerine Ho-han-yeh Han, devletin ileri gelenlerini topladı (ve Çin’e bağlanma konusunda, onların da görüşlerini) sordu. Devletin ileri gelenleri şöyle dediler:

– Bu olamaz! Hunların gelenekleri, cesaretleri ve güçlülüğü, kök ve temel olarak bir üstünlük, (ve bir onur meselesi olarak kabul eder)! başkasına bağlanıp, ona hizmet etmek ise aşağılıktır! (Hunlar), at üzerinde savaş verme yolu ile devleti derlemiş ve kurmuşlardır. (Hunlar, Çin’in dışında kalan) yüzlerce kavim arasında, ünlerini böyle yaparak kazanmışlardır. Savaşmak ve ölmek, “ancak cesur yiğitler ile savaşçılara göre bir iş ve bir vazifedir”! Şimdi nasıl böyle yapabiliriz? Ölünceye kadar savaşmaya hazır yiğitler, bizde her zaman bulunur. Şimdi (devletimiz içinde) büyük ve küçük

kardeşler, devleti ele geçirmek için uğraşıyorlardı (Devleti ele geçirmeyi), büyük kardeş yapamazsa, küçük kardeş başarabilir. (0) öldükten sonra ise bize, onun şerefi ve ünü kalır. Onun torunları ise, daima devletin başında kalarak, (devleti idare ederler).

– Çin gerçi bugün bizden güçlüdür. Fakat Hunları kendisine bağlayıp, diz çöktüremez. Buna rağmen siz, atalarımızın eski devlet ve idare prensiplerini unutarak ve Çin’e bağlanarak onlara hizmet edelim, diyorsunuz! Bize ta atalarımızdan gelen (devlet) idaresi ile yol ve yöntemlerini, niçin bozalım? Çin’e bağlanarak, Çin’e niçin hizmet edelim? Bazı eski Hun hakanlarına kızdığımızdan dolayı, gülünç olalım? Biz, dirlik ve düzenimizi belki bu yolla (bir süre) kurabiliriz. Fakat yüzlerce kavim üzerindeki üstünlüğümüzü yeniden nasıl kuracağız?”

Bunun üzerine (Çin’e bağlanmayı öğütleyen) Hun prensi ise şöyle konuştu:

“- Bu doğru değildir! (Bir devletin) güçlü veya güçsüz olması, zamanla değişir. Çin şimdi, en güçlü çağındadır. (Türkistan’daki) Wusunlar ile şehir devletlerinin hepsi, Çin’e bağlanmışlardır. Onlar âdeta, Çin’in bir cariyesi gibi oldular. Tsüti-hou Han’dan beri Hunlar (M.Ö. 101-96), her gün bir yurt parçasını kaybediyor. Bunları yeniden elde edemeyiz. Bu durumda, kuvvete boyun eğmek zorundayız. Yoksa bir gün bile rahat yüzü göremeyiz. Eğer şimdi Çin’e bağlanıp, hizmet edersek, dirlik ve barış buluruz. Yoksa tehlike içinde kalır ve yok oluruz. Bundan daha iyi bir şey yapabilir miyiz?”.

Bütün devlet büyükleri bu meseleyi uzun uzun tartışlar. Fakat Ho-han-yeh Han kendisi, bu öğüdü kabul ederek halkını alıp güneye yürüdü. Çin seddine kadar gitti ve oğlunu Çin sarayında hizmete girmesi için gönderdi.

Ho-han-yeh, Çin’e gidince yerine geçen Çi-çi, halkın içinde sonsuz bir “Hun olma gururu” ile mücadeleye başladı. İlk anda Orta Asya’daki üç büyük kavmi yenerek onları kendine

bağlamıştı. O, Motun (Bagatur-Mete)'un başkentinde oturarak gerçek ve büyük bir Hun İmparatoru olduğunu göstermiştir. Ancak Çin ile anlaşılan kardeşi gittikçe güçlenmeye başlamış ve kendisi için büyük bir tehlike hâline gelmişti. Esasen bu sıralarda Çi-çi de güçlüydü. Batı Türkistan sınırına kadar birkaç kez akın yapmıştı ve onu daha çok ilgilendiren saha da burası idi. M.Ö. 49 yılından sonra Çi-çi âdeta ikinci bir Motun gibi davranmış ve onun gibi hareket etmeye başlamıştı. Kuzeyde Kırgızları hâkimiyeti altına aldıktan sonra -belki de- Çin ile anlaşılan kardeşinden de gelecek tehlikeyi sezdiğinden dolayı hemen burada bir "otağ yeri" yaptırmıştır.

Hun Hakanının güçlenmesi üzerine "Türkü Türk'e kırdırmak" şeklinde özetlenebilen geleneksel Çin politikası işlemeye başlamıştır. Çi-çi'ye karşı Ho-han-yeh'e yardım etmeye başlayan Çinliler, günden güne bu yardım miktarını artırmışlardır. Nihayet M.Ö. 44 yılında Çi-çi'nin kendisine gelen Çin elçilerini öldürmesi üzerine, Çin imparatoru Ho-han-yeh ile bir anlaşma yaptı. Kısaca ifade etmek gerekirse iki taraftan bir saldırıya uğrayacak olursa diğerrinin yardımda bulunması kararlaştırılmıştı.

Aslında bu sırada Çin'e sığınmış olan Hun kütleleri de kuzeye dönmek istiyorlardı. Çi-çi ise, elçilerini öldürmüş olması sebebiyle Çinlilerin üzerine ordu göndereceklerine inanıyordu. Halbuki Çinliler kendilerini tehlikeye atmadan bu işi Ho-han-yeh'e yaptırdılar. Onu kuvvetleriyle destekleyerek Orhun bölgesini yeniden ele geçirmesini sağladılar. Bunun üzerine Çi-çi, daha önce otağ yeri kurmuş olduğu Kırgız ülkesine çekildi. Bu arada Batı Türkistan kralı ile, Tanrı Dağlarının batı kesimlerini elinde bulunduran Wusun beyi arasında bir anlaşmazlık çıkmıştı. Batı Türkistan kralı bir elçi göndererek, Çi-çi Han'dan yardım istedi. Bu istek üzerine o da ordusunu alarak Orhun'dan Batı Türkistan'a doğru yola çıktı. Fakat yolda çok büyük bir soğuk oldu. Askerlerin çoğu öldü ve Batı Türkistan sınırlarına ancak üç bin kişi ile ulaşabildi ve taarruz ederek Wusunları yendi. Böylece Batı Türkistan'ı da eline geçirdi. O, bu bölgeden başka İran, Afganistan ve Hindistan'ı ele geçirmeyi plânlıyordu.

Bu sırada Çinliler, öldürülen elçilerinin cesetlerini aramak için Çi-çi Han'ın yanına üç elçi gönderdiler. Çi-çi, Çin elçilerini azarladı ve imparatorun kendisine gönderdiği mektubu kabul etmedi. Bunun üzerine Çin sarayında bir plân yapıldı. Çin ordusu Hunlardan da kırk bin kişilik bir ordu alarak Çi-çi Han'ın surlarla çevirttiği başkentine kadar ilerlediler. Türk hakanı kaleyi savunmaya girişti. Son olarak Çi-çi "Boyun eğmeyeceğiz. Çünkü bu şan ve şerefle yaşamış olan ecdadımıza karşı yapılması mümkün ihanetlerin en büyüğüdür. Atalarımız, bizlere geniş ülkelerle birlikte hürriyet ve istiklâli de emanet ettiler. Savaşçı ve süvari hayatımız sayesinde yabancıları titreten bir millet olduk. Korumakla vazifeli bulunduğumuz bütün bu emanetleri adi bir ömür uğruna fedâ edemeyiz. Hepimizin bildiği gibi savaşta erlerin kaderi ölümdür. Biz ölsek de kahramanlığımızın şanı yaşayacak. Çocuklarımız ve torunlarımız diğer kavimlerin efendisi olacaktır". Kale savunmasına alışık olmayan Hunlar neticede yenilgiye uğramışlardır. Yapılan savaşta başta hakan olmak üzere veilaht, hatunlar ve saray memurlarının hepsi hayatlarını kaybetmişlerdir.

Çi-çi'nin ölmeden önceki gerçekleştirmek istediği hedef, yalnızca batıda bir "Batı Hun Devleti" kurmak değil, güçlendikten sonra Orhun'a hücum ederek "Orhun'dan başlayıp, İran ve Volga kıyılarını da içene alan büyük bir Hun İmparatorluğu" tesis etmektir. Fakat tedbirsizliği, yerleşik hayata geçişi, Hunların binlerce yıllık askerlik taktiklerini bırakarak kale savunmasına girmiş olması, yerli halkı taklit ederek yay birlikleri kurması ve her şeyden önce büyük Hun kütlelerinden uzakta bulunması, O'na lââyık olmadığı bu acı sonu hazırlamıştır.

M.Ö. 39 yıllarında batının bereketli vadileri arasında geçen böyle trajediye rağmen bu dâvâ, bitmiş sayılmazdı. Bilâkis Çi-çi Han, "Batı yolunu açmış ve öğretmiş olması" ile arkasındaki kendi kavmine örnek olmuş ve onlara yol göstermiştir. Türklük âlemi Attila'yı Selçuk Bey'i ve hattâ Anadolu'nun Türk vatani olmasını Çi-çi ve Hunlarına borçludur. Ayrıca Büyük Hun İmparatorluğu tarihinin bu kısmı bugünde bize örnek olmalıdır.

Çünkü Prof. Dr. Abdulkadir Donuk'un ifadesiyle, Çi-çi, Motun'dan aldığı yüksek seciye ile beraber "Dünya tarihinde milliyetçiliği devlet politikasına temel sayan ilk devlet adamı" olmak şeref ve sıfatını taşıması da biz torunlarına gurur vermektedir. Hun büyüklerinin söylediği gibi, "Hakanlar ölür, fakat torunları, onların bıraktıkları ün ve hizmetin izi üzerinde yeni devletler kurup devam ettirirler."

Ahmet TOKSOY.

Yazı Kaynağı: Orkun Dergisi Sayı: 54 Ağustos-2002.

■ KAYNAKLAR

- ♦ Donuk, Abdulkadir, "Türk Devletinde Hâkimiyet Anlayışı", Tarih Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1981, s.9-57.
- ♦ Donuk, Abdulkadir, "İlk Türk Milliyetçisi Çi-çi Tanhu", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mart 1987, s. 44-46.
- ♦ Gömeç, Saadettin, "Türk Tarihinin Kahramanları 2, Küçük Yabgu", Orkun Türkçü Dergi, s. 49, Mart 2002, s.28.
- ♦ Günaltay, M. Şemseddin, Mufasssal Türk Tarihi, İstanbul 1338-1340, c.II.
- ♦ Kafesoğlu, İbrahim, Türk Millî Kültürü, İstanbul 1983.
- ♦ Kafesoğlu, İbrahim "Hun İmparatorlukları", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara 1992, C.1, s.111-125.
- ♦ Koca, Salim, Türk Kültürünün Temelleri, İstanbul 1990.
- ♦ Koca, Salim, Türk Tarihinde İstiklal Mücadeleleri, MK, 1983, s. 43.
- ♦ Ögel, Bahaeddin Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, Ankara 1981, C.II.
- ♦ Ögel, Bahaeddin Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul 1988.
- ♦ Togan, A. Zeki Velidî. Taryhy makalalar